

Gustave Lanson.

(1857—1935.)

A most elhunyt Gustave Lanson a francia irodalomtörténetírás egyik legjellemzőbb egyénisége volt. Nemcsak azért, mert birtokában voltak a képességek, amelyek ismertté tették a francia esztéták nevét: finom ízlés, elmélyedő lélekismeret és bátor kritika, hanem azért is, mert minden szellemi mozgalom, ami hosszú életén keresztül a francia irodalomtudományban érvényesült, munkásságán is nyomot hagyott.

Állásfoglalását józanság és a szélsőségektől való óvakodás jellemzi. 1894-ben jelent meg azóta klasszikussá vált irodalomtörténete, amelyben az essay-szerű irodalmi felfogás először találja meg az összhangot a történelmi szemléletmóddal. A könyv megjelenésének időpontjában a *Brunetiére* által képviselt «tudományos», dogmatikus kritika és az egyéni szabadságot, sőt a hangulatok, benyomások jogait hirdető, költői impresszionista kritika (*Jules Lemaitre*, *Anatole France*) vitáitól hangos a francia irodalmi élet. A fiatal Lanson igyekszik a két álláspontot összeegyeztetni, de jobban hajlik az írók által képviselt impresszionizmus felé. Sokat idézett véleménye szerint közelebb áll az irodalomhoz a matematikus, aki minden különösebb cél nélkül olvas, mint az irodalomtörténész, aki «szakszerűen», különböző szempontok szerint felbontva szemléli a műalkotást. Irodalomtörténetében is érvényesíti az ideális olvasó szemléletmódját; így igyekszik közvetlen, elfogulatlan képet adni a különböző

írókról és ez által mentesíti magát Taine és Brunetiére elméleteinek hatásától.

Később azonban — különösen *Gaston Paris* eredményes középkori kutatásainak hatása alatt — a tudományos felfogáshoz közeledik. Belátja és hirdeti, hogy az irodalomtörténetnek mesterkéltnek kell lennie, nem elégedhetik meg sem az olvasó közvetlen és naiv szemléletmódjával, sem az impresszionista kritika szubjektivizmusával. Módszerességre és alapos, biztos ismeretre kell törekednie. E tudományosabb felfogással együtt jár a történelmi érzék erősödése. Ezen a fokon már arról beszél, hogy az irodalomtörténésznek kétféle ízléssel kell rendelkeznie. Az egyik, amellyel kiválogatja és élvezi szórakoztató olvasmányait, a másik, amelyet kutatásai közben használ, amellyel bele tud helyezkedni Voltaire, Béranger, vagy Victor Hugo gondolatvilágába.

E tudományosabb és történelmibb felfogás két legismertebb emléke az irodalomtörténetéhez írott «notes de répentir», amelyekben lényesegeti első állásfoglalása túlzásait és bibliográfiai kézikönyve, amely tájékozottságával, megbízhatóságával ma is kiindulópontja a francia irodalmi kutatásoknak. (*Manuel bibliographique de la littérature française*. 1909—14.)

Mi magyarok nemcsak azért illetődünk meg halálakor, mert az európai tudományos életet jelentékeny veszteség érte, hanem azért is, mert egyik barátunk távozott el az élők sorából. Mint az «École Normale Supérieure» igazgatója, állandó és bensőséges kapcsolatban állott a budapesti Báró

Eötvös József Kollégiummal, amelynek tagjai sűrűn keresték fel a Rue d'Ulm-on a baráti intézetet, laktak benne, előadásait hallgatták és vendégül is látták a Magyarországon időző «normalien»-eket. Tudományos egyénisége meghatározott és eredeti, pótolni tehát nem lehet, reméljük, hogy az utóbbi téren, a magyarok iránt érzett rokonszenvéért utódjainban vigasztalást találunk a nagy veszteségért.

Fábián István.

Robakidze.

Különös zengése van már magának a szónak is. Mint távoli dob morajlása kezdi csiklandozni a fület, aztán egyszerre lágy gitárpengésbe hal. Ilyen különös, félelmesből, titokzatosból és andalító bájból szőtt kettőssége van Robakidze írásainak is. Mert aki ezt a furcsa zengzetű nevet viseli, író, teljes nevén Grigol Robakidze s származására georgiai. Erről a földről érkezik hozzánk legritkábban irodalmi üzenet. Az irodalomból alig ismerjük Georgiát. Csak sejtelmes legendák homálylanak róla. A cirkassziai szépség úgy bontja felénk lángból és jégből szőtt szirmait, mint titokzatos rózsa. Lermontov romantikus verses regényei, a *Mziri* és a *Démon*, Tamara királynő byroni története adnak ízelítőt erről a fantasztikus földről. Zichy Mihálynak a Taniel eposzhoz készült rajzai varázsolják elénk hegyi folyóktól megszaggatott tájait, a vad Terek rohanó árjának völgyét az égbe nyuló havas csúcsok közt ezt az egész regényes régiót, amelynek exotikuma szinte páratlanul áll az egész föld kerekéségén.

Ez az exotikus táj éled meg szinte mágikus varázssal Robakidze regényeiben és Robakidze mégsem exotikus író a szónak abban az értelmében, amellyel Stevensont, Somerset, Maugham-ot, Joseph Conradot

vagy Pierre Lotit exotikus regényírónak mondjuk. A költészetet mindig vonzotta, ami különbözik a megszokottól, a hétköznaptól. A képzelet szívesen révült el távoli, idegen világok színes káprázatában. Mennél távolibb, mennél rendkívülibb volt ez a világ, annál csodálatosabb ragyogást, a forró fényeknek, a temperamentum hevének annál szivárványszerűbb játékát vetítette a képzelet rohanó filmjére. Így születtek meg az exotikus költészet remekei: Baudelaire fűszeres szigetek nosztalgiájában fogant álmaitól Gaugin buja, őstermészeti képeket termő látomásáig. Ezekben az exotikus szépségekben azonban mindig ott égett a civilizáció mehanizált rendjében raboskodó lélek sóvárgása is ősi, vad távolok sejtelmességébe zárt világok után. Ezeknek az exotikus remekműveknek szerzői számára éppen olyan exotikum volt az általuk ábrázolt, rendkívüli környezet, mint olvasóik számára s az első szerelem ittasultságának közös mámorával szédültek bele szokatlan szépségeibe.

Robakidze világa azonban csak nekünk exotikus, ő maga otthon van ezeken a tájakon. A természetnek ez a roppant arányokban kibontakozó operai színpada számára nem káprázatos díszlet, az ő exotikus regénye nem fakad tehát az ámulásnak abból a szertelen elragadtatásából, amely az exotikus regényírókat csaknem kivétel nélkül romantikusokká teszi. Regényeiben mindaz, ami ránk az exotikum legszélsőbb romantikájával hat, a saját nézőpontjából a valóság élő világa. De talán éppen ez az exotikus remekmű igazi formája. Valóban mély, nemcsak a rendkívüli külsőségek színharsogása révén exotikus költő csak az exotikus tájak benszülött, a néplélek ősi gyökerű fáján termett fia lehet.

Robakidze csakugyan ilyen mély, népi gyökerekből táplálkozó költője

Georgiának, aki abban is elől jár az exotikus írók közt, hogy hosszú idő óta az első georgiai, aki az európai irodalomban megszólal. Kiku Yamata, a leheletkönnyű pasztellszínek gyöngéd költőnöje elhozta közénk a cseresznyevirágos Japánt, a fiatal Cseng, akit Paul Valéry kalauzolt a mi ösvényeinken, a rejtélyes modern Kínát szólaltatta meg. Rabindranath Tagore műveiből a mesés Hindosztán kertjei küldték hozzánk balzsamos illatukat. De Georgia egészen váratlanul kapcsolódik be egy igen tehetséges fia révén érdeklődésünkbe. Még pedig nemcsak a mai Georgia, hanem mingyárt az az ősi, sok ezer éves föld is, amely Európa és Ázsia határán egyre élő történelmi tradícióival szinte Ádámgig és a teremtségig ér vissza. A Kaukázus és az Elbrusz festői érintkezésénél, a napzáporos Irán gádoorában félelmes, avatag mithoszok sejtelmes gőze párázik fel a földből. A szelekben a Kaukázus szikláihoz láncolt Prometheus gyötördő lelke kiáltoz. Ez a föld volt az egykori bűvös Kolchisz, az aranygyapjú hazája s kietlen, vad partjainak árnyában Medea sötét színterítője lobognak. A mesés szumir kultúra szelleme hagyta itt emlékeit. Bércrengetegének sok félelmes szorosa, amelyen most szovjet-autók libegő motorjai zihálnak, egykor Nagy Sándor hódító hadainak országútja volt. Gilgames, a borongó lelkű fejedelem titokvemhes völgyek árnyában halottidéző mágiákkal itt kutatta az árnyak birodalmának végzetes titkát.

Ez a mithikus erejű ősföld, bolygónk egyik legfőnségesebb tája nemcsak színpada, hanem élő szereplője is Robakidze *Kigyóing* című regényének. A régi, ragyogó Ekbatana romjainak rőtre égett, szárnyas kőoroszlánja alatt tárul elénk először a hatalmas kettős látomás a Kaukázus roppant bérctömegei és Irán nap-

zsiros bősége felé az egyik oldalon Tiflisz kupoláival, a másikon Taskent mecseteivel és bazárjaival. Georgia egész megejtő varázsa itt dobban először egészen a szívéig egy távolba vetődött fiának, aki, mint ősi fejedelmi család utolsó sarja, az európai civilizáció csúcsairól kerül ezekre a multjuk mithikus terheiben is szüzi tájakra. A sorstragédiák átkának talán még a kolchiszi misztériumok félelmes homályán született végzete hajszolta messze idegenbe ezt a nemes georgiai vért és most az utolsó sarj sok hányódás után megtért ősi földjére. A regény epikus nagyvonalúsággal, világtávlatok lenyűgöző fényeiben bontja ki előttünk a rejtelmes folyamatot, hogyan keríti hatalmába, hogyan szívja magához ez az ősi föld ismeretlen mélyekről felborzongó balladáival, legendáinak keresztény és pogány elemekből szőtt kábító káoszával, szabadságszomjas, lovagi büszkeségű népének Európában soha nem hallott dalaival, ennek a távolba szakadt gyermekének szívét. A sokezeréves mult mint kigyóing fonódik és tapad rá Archibald Makashra, aki itt eszmél rá, hogy a félelmes és átokverte Irubakidzék késett unokája. Érti, hogy lelke minden álmával, szíve minden dobbanásával, idegszálainak minden rezdülésével ide tartozik. Szerelmét is meghódítja a Kaukázus. Georgiai szűz szemérmes bája vitatja el tündöklő orosz asszony fűszeres szépségétől.

Közben a mult viharaitól vemhes fellegek violás izzásába a jelen vakító villama hasítanak bele kító fénylő. Nagy Sándor hadiútján száguldozó szovjet-autók fulladt kürtje hörög s a hatalmas orosz test véres vajúdása dübörög a csipkés bérckárpitok mögött. De a jelennek ezek a vad fényvillanásai csak annál tüzesebbre gyújtják a mult költészetével beszótt keleti meseszőnyeg buja színeit.

Egészen különös, soha nem sejtett szépségek bontakoznak ki a regénynek úgyszólván minden lapján.

Robakidze másik regénye: *Az istennő szólít*, a mai Georgia élő szerelmi mithosza. Egymásba fonódó ikersorsok egymást mérgező végzete idéz föl itt kikerülhetetlen következetességgel lezúduló tragédiát. Thanbi, a legendás hírvadász, akinek már apjáról az a monda járta, hogy magános bolyongásai során a bérci rengetegekben találkozott az erdők igéző istennőjével, az ősi pogány hiedelmek babonás varázsával ékes Dalival, akiben Asztarte és Diana testesült eggyé, akárcsak apja, szüntelen az istennőről álmodik, úgy érzi, hogy őt erre a kivételes szerelemre választották ki. Miközben vadászkalandozásain a vadont bújja, egyre az istennő hívó szavát lesi. Keresi a találkozást Dalival s megszentelt állatával, a kőszáli kecskék hőszinű vezérbakjával. Ezt a vezérbakot hol kimélni akarja, hol feláldozni, hogy Dalí kegyét kierőszakolja. Egy éjjeli bódult kódorgása alkalmával szinte látomásként remeg fel előtte Julittának, a Dadeskeliániak ősi nemzetségéből származó gazdag thavadnak, a szelid és szomorú Julonnak nyugtalan vérű felesége. A látomás első káprázatában azt hiszi, hogy Dalíhoz vezérelte a szerencsés sors. Később az asszony alakja lassan egybemosódik lelkében Dalival, akinek Julitta félig megtestesülése, félig vetélytársa lesz. Ettől kezdve kettős szerelem tüze emészti Thanbit: az elérhetetlen égi s a még elérhetlenebbnek látszó földi. De Julittát is végzetes varázs vonzza Thanbihoz, zaklató, serkentő inger számára is, hogy egy istennő versenytársa lehet és hogy legyőzze őt, szerelme zálogául azt kívánja, hogy a célt nem hibázó vadász hozza el neki Dalí fehér bakjának szarvát. És Thanbi elköveti a szentségtörő

bűnt, elhossa a végzetes vadásztrófeát és megkapja érte jutalmát a mámoros Julittától. De Dalí üldözni kezdi kettős bűnéért; a szentségtörő öldöklésért s a szerelmi hűtlenségért. Thanbi nem találja többé helyét. Búskomorság szakad rá. Vezekelni akar. Sose fogja többé Julittát látni, pedig szüntelen marcangoló sóvárgás sodorja felé. Ebből a végzetes dilemmából csak a halál válthatja meg.

A halál nem várat soká magára. Szent György-templomának júliusi ünnepén Thanbi lovagol a legények élén az új szent zászlóval, amelyet Julitta Gelovani hímzett. Vad iramú, halállovaglás ez a zászlóavató bravur a legnehezebb terepen. És Thanbit elragadja a tizes arab paripa. Mintha láthatatlan kéz korbácsolná őrjítő vágatására. Így száguld bomlottan, eszeveszetten szédülő lovasával s a zászló magasan úszó jelével. Aztán rettentő zuhanás, mély szakadék nyeli el a lovat s lovasát és a kétségbeesett Julitta már csak szerelmesének összezúzott holttestére borulhat.

Igy sujt le Thanbira a megbánott istennő végzetes szerelme, amelyben földi vágy égi beteljesüléssé magasztosul s a mennyei káprázat földi gyönyörűségben ölt testet. Mithosz és élet, bűvös hatalmú ereklyék, rejtelmes erők igézete s az eleven természet varázslatos bűbája fonódnak össze ebben a történetben, melyben a lelkek vad ittasultsága sokszor szinte a realitás kézzelfoghatóságával feszül szertelen messzeségek elérhetetlen távlatai felé. Igazi költő kell ilyen tárgynak biztos hatású megélevenítéséhez mai idegzetű olvasó számára. Grigol Robakidze ilyen költő. Csodálatos erővel zendíti sejtelmes balladákká a multnak szikláiban, harsogó vizekben, vad völgyek mélyén s a szívek titkos pitvaraiban szunnyadó mithoszait.

Kállay Miklós.

Innen — onnan.

A vajudó német világ a vallás területén is eredetét akar alkotni. Valami ködös keverékről van szó, amelyben a kereszténység maradványai mellett ott úszkál a germánok pogánysága és a nietzschei filozófia néhány töredéke. Az eddigi kereszténység azért nem felel meg, mert a zsidó és latin szellem megtestesülését látják benne és a mai Németországban egyik sem jó ajánlólevél a kettő közül. *Faulhaber* bíboros magyarrá is lefordított könyve azzal védi meg a katolicizmust, hogy megmutatja, hogy mennyivel magasabbrendű a kereszténység, sőt a zsidó kultúra, mint az ősi germán szellemi élet. Minket, külföldieket meggyőz a könyv, de nem tudom, nem olaj-e az ilyen okoskodás a mai német tűzre. Bátorsága mindenesetre imponáló.

* * *

Az őszi francia könyvpiac szenzációja *Henry de Montherlant* könyve: *Les Célibataires*. A vidéki, tönkrement kurtanemesek életét írja le. A forma modern. Nincs cselekmény, csak jelenetsorozat. Lélektani elemzései mélyek, de nem aprólékosak és nem erőltettek. *Léon Pierre-Quint*-nek (*Revue de France*) nem tetszik a regény (Mire jó? Csak műhelygyakorlat, nem műalkotás), de azért ő is elismeri sikerét: Un roman à succès. *Henri Bidou* a regény megjelenése alkalmából végigtekint Montherlant egész pályafutásán a *Revue de Paris*-ban. Ezt a regényt fordulópontnak tartja írói pályáján, mert eddig hősi regényeket írt s ez a fordítottja. Az eddig katolikus írónak tartott, előkelő származású Montherlant már régebben megszabadult mestereinek (*Claudé*, *Barres*, *Gide*) hatásától s most újabb meglepetéssel szolgált. *Bidou* azt mondja, hogy úgy ír, ahogy a forrásban levő víz dobálja a fedőjét. Úgy látszik, úgy is él.

* * *

A latin és germán szellem ellentéteit már a demokratikus Németországban is sokat emlegették, de akkor az volt a tendencia, hogy ezek az ellentétek kiegyesztik, egyensúlyozzák egymást. Most azonban erről már szó sincs. *Hans Hartmann* a *Germanisch-Romanischer Monatschrift*-ben ismerteti *Dimitri Popoff* könyvét, aki végleg elítéli az önző és szűklátókörű latin népeket és Németországban látja azt az országot, «amely pozitív alkotásokkal építi az utat a népek valódi szabadságához». Hogy a szerző véleménye többet nyomjon a latban, a bolgár íróból a szláv szellem képviselője lesz.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.

Helyettes szerkesztő: NÉMETH ANTAL.

Stephaneum nyomda r. t. — A nyomdáért felelős: IFJ. KOHL FERENC.